

## **СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ**

**Олена Боровець,**

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри педагогіки  
початкової, інклюзивної та вищої освіти  
Рівненського державного гуманітарного університету

**Тетяна Груздюк,**

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти  
Рівненського державного гуманітарного університету

Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується утвердженням інклюзивної парадигми, що передбачає забезпечення рівного доступу до якісного навчання для всіх дітей незалежно від особливостей їх психофізичного розвитку. У цьому контексті проблема формування пізнавальної активності учнів з особливими освітніми потребами (ООП) набуває особливої актуальності, оскільки саме вона визначає ступінь включеності дитини в освітній процес, ефективність засвоєння знань та рівень сформованості навчальної автономії. Пізнавальну активність трактуємо як інтегративну властивість особистості, що відображає готовність і здатність учня до цілеспрямованої інтелектуальної діяльності, ініціювання пізнавальних дій, подолання труднощів та рефлексії результатів власної роботи.

У дітей з ООП формування пізнавальної активності часто ускладнюється специфікою розвитку когнітивних процесів, зниженням темпу переробки інформації, недостатньою сформованістю довільної уваги та регулятивних механізмів. У зв'язку з цим організація навчально-пізнавальної діяльності потребує спеціально продуманої педагогічної стратегії, що враховує індивідуальні можливості та потенціал кожної дитини.

Зважаючи на те, що багато дітей з ООП характеризуються низьким рівнем мотивації учіння, слід звернути увагу на мотиваційну складову пізнавальної активності. Формування стійкого пізнавального інтересу в молодшому шкільному віці пов'язане зі створенням емоційно позитивного освітнього середовища, у якому дитина відчуває підтримку та успіх. Ситуація успіху, варіативність завдань і врахування індивідуальних особливостей сприяють зростанню когнітивної залученості та внутрішньої мотивації [1, с. 208–209]. За таких умов навчальна діяльність перестає бути лише зовнішньо детермінованою та набуває особистісного значення для учня.

Аналіз результатів сучасних досліджень та освітня практика дають підстави стверджувати, що якісний розвиток навчально-пізнавальної активності учнів з ООП відбувається за умов організації послідовних етапів включення дітей в розумову діяльність, надання допомоги і підтримки засобами алгоритмізації, подання структурованих дидактичних

матеріалів, забезпечення доцільного унаочнення інформації. У роботі з учнями з ООП необхідно поступово ускладнювати завдання, обирати шлях переходу від простого до складного, від відтворювальних до евристичних методів, що стимулюють розвиток мисленнєвих операцій аналізу, синтезу та узагальнення [2].

У сучасному інклюзивному освітньому середовищі важливу роль відіграють технологічні підходи, спрямовані на індивідуалізацію та диференціацію навчання. Застосування інтерактивних методів, мультимедійних засобів і структурованих інструкцій підвищує доступність навчального матеріалу та забезпечує оптимальний рівень пізнавального навантаження учнів з ООП [2]. Використання візуальних підказок, моделювання алгоритмів дій і поетапної допомоги сприяє формуванню когнітивної самостійності та зменшенню залежності від зовнішньої підтримки. Поступове зменшення обсягу педагогічної допомоги дозволяє учневі переходити від спільної діяльності до самостійного виконання навчальних завдань, що позитивно впливає на розвиток регулятивного компонента пізнавальної активності [1].

Продуктивним напрямом модернізації інклюзивного освітнього процесу є впровадження гейміфікації. Використання ігрових механік у навчанні учнів з особливими освітніми потребами підвищує мотивацію, сприяє концентрації уваги та формуванню позитивного емоційного ставлення до навчальної діяльності [3, с. 139–140]. Ігрові елементи, такі як система балів, рівнів, символічних винагород дозволяють трансформувати складні когнітивні завдання у доступні та привабливі форми роботи. Водночас гейміфікація має бути методично обґрунтованою та відповідати психофізичним можливостям учнів, щоб уникнути перевантаження або формального виконання завдань без усвідомлення їх змісту.

Серед ефективних сучасних підходів до організації освітнього процесу в інклюзивному класі є розвиток інтелектуального та комунікативного потенціалу дитини через діяльнісний характер навчання. Активна участь учня в різних видах навчальної діяльності, залучення до колективних форм роботи, стимулювання діалогу та співпраці сприяють формуванню пізнавальної ініціативності [4, с. 22–24]. Діяльнісний підхід забезпечує інтеграцію когнітивних і соціальних аспектів розвитку, що є особливо важливим для дітей з ООП.

Формування пізнавальної активності нерозривно пов'язане з розвитком умінь самоорганізації навчальної діяльності. Навчання плануванню, прогнозуванню результатів, самоконтролю та самооцінюванню підвищує рівень навчальної автономії та сприяє становленню внутрішніх регулятивних механізмів [5, с. 168–171]. Учень поступово набуває здатності усвідомлювати мету діяльності, обирати способи її досягнення та коригувати власні дії відповідно до отриманого результату. Такий підхід формує відповідальність за результати навчання та підсилює мотиваційний компонент пізнавальної активності.

Не менш важливою є інтеграція корекційно-розвивальної складової у структуру освітнього процесу. Систематичне використання спеціальних вправ, спрямованих на розвиток мислення, мовлення, пам'яті та сенсомоторної координації, підвищує ефективність засвоєння навчального матеріалу [6, с. 105–107]. Міждисциплінарна взаємодія педагогів, психологів і фахівців інклюзивно-ресурсних центрів забезпечує комплексний вплив на пізнавальну сферу дитини та сприяє її гармонійному розвитку.

Таким чином, процес формування пізнавальної активності учнів з особливими освітніми потребами ґрунтується на поєднанні діяльнісного, особистісно орієнтованого та технологічного підходів. Їх реалізація передбачає індивідуалізацію навчання, використання інтерактивних ігрових технологій, розвиток умінь самоорганізації та інтеграцію корекційно-розвивальної роботи в освітній процес. Пізнавальна активність у цьому контексті постає як багатовимірне утворення, що формується в результаті системної та науково обґрунтованої педагогічної взаємодії. Забезпечення таких умов створює фундамент для підвищення якості інклюзивної освіти, розвитку навчальної автономії та успішної соціальної адаптації учнів з особливими освітніми потребами.

#### Список використаних джерел:

1. Скрамна М., Голубенко О. Особливості розвитку пізнавальної активності молодших школярів у процесі навчання. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 61, Т. 3. С. 206–211.
2. Звєкова В., Качуровська О. Технології навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі. *Інноваційна педагогіка*. 2025. Вип. 84, Т. 1. С. 46–50.
3. Матвєєва Н. Гейміфікація в навчанні учнів з особливими освітніми потребами: переваги та недоліки. *Молодь і ринок*. 2025. № 4 (236). С. 139–143.
4. Луцько К., Круглик О. Інтелектуально-комунікативний розвиток дитини з особливими освітніми потребами в технологіях навчання. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2021. № 5. С. 18–26.
5. Чайка В., Писарчук О., Ратушняк Н., Теслюк О. Формування вмінь самоорганізації навчальної діяльності учнів початкової школи з особливими потребами. *ZESZYTY NAUKOWE WSG, t. 36 seria: Edukacja – Rodzina – Społeczeństwo*, 2020. nr 5. С. 163–176. URL: <https://open.icm.edu.pl/items/66c971cb-092b-43eb-b9da-70231a47e746> (дата звернення: 04.03.2026).
6. Чеботарьова О. Сучасні технології навчання дітей з інтелектуальними порушеннями в Новій українській школі. *Інноваційні підходи в освіті та реабілітації дітей із особливими освітніми потребами*: збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2020. С. 104–108.